

1 Rettslige ansvar i forbindelse med padling – noen utgangspunkter

Av Knut Helge Hurum (2004)
Thomas Pindard

Innledning

Padling i utlandet, og friluftsliv generelt, har de siste årene sett en stor grad av formalisering. Det betyr for eksempel at man må ha en formell kompetanse i form av kurs, eller til og med høyskoleutdannelser for å holde kurs, treninger, samlinger, klubbarrangement og så videre. Dette er selvsagt først og fremst for å sikre gode og kompetente ledere, men også for å være best mulig rustet i saker som kan komme i etterkant hvis noe skjer på organisert aktivitet. I Norge har ikke dette gått så langt ennå, men på bakgrunn av ulykker i dykking og til dels rafting på slutten av 1980-tallet og begynnelsen av 1990-tallet har også Norge innført lover som dekker noe av den situasjonen enkeltindivider eller organisasjoner kan komme opp i.

En grundig gjennomgang er ikke mulig innenfor rammene av denne artikkelen. Mange av de rettsregler som gjelder er videre skjønnsmessige, og tidligere i liten grad vurdert opp mot den typen aktivitet vi her snakker om. Hvor grensen går for et eventuelt rettslig ansvar er derfor vanskelig å vurdere. Her er det bare mulig å angi noen utgangspunkter, uten å foreta særlige nyanseringer eller utdypninger.

Videre er det etter mitt syn grunn til å være forsiktig med i for stor grad å rettsliggjøre de problemstillinger en kan komme ut for som veileder/arrangør. De rettsregler som finnes gir i begrenset grad svar på hvordan en skal løse konkrete problemstillinger en kan komme ut for i en slik rolle. For helhetens skyld minner jeg til slutt om at et rettslig ansvar bare aktualiseres i den grad noen reiser et krav, og først kan kreves gjennomført hvis en får dom for kravet.

1.1 Noen utgangspunkter

Kort oversikt

Det er mulig å tenke seg flere rettslige problemstillinger som kan oppstå, blant annet knyttet til reglene for erstatnings- og straffeansvar, regler knyttet til grunneieres rettigheter, forsikringsrett og forvaltningsrett herunder miljøvernreguleringer.

Hva som i en kort oversikt skal behandles kan diskuteres. Imidlertid er det erfaringsvis mange spørsmål knyttet til et eventuelt ansvar for skader på deltagere, og jeg vil her konsentrere meg om dette. Ansvar vil rettslig sett kunne tenkes i form av erstatningskrav, straff og muligens tap av rett til å opptre som veileder, aktivitetsleder eller arrangør.

Det finnes flere generelle regler som kan tenkes å komme til anvendelse. Med dette mener jeg regler som ikke er knyttet opp til en type aktivitet, men regler som kan komme til anvendelse når en skal vurdere eventuelle rettslige konsekvenser av handlinger som påfører andre skader - generelt eller innefor et bredere område.

Hvor en skal begynne en gjennomgang som dette kan dermed diskuteres. Jeg velger å starte i lov om kontroll med produkter og tjenester (produktkontrollloven)¹, som til en viss grad er tenkt å regulere denne typen aktivitet mer direkte, selv om også denne loven har et relativt bredt anvendelsesområde. Loven behandles i punkt 2.2. Da produktkontrollloven ikke regulerer erstatningskrav direkte, vil dette i tillegg bli gjennomgått i punkt 2.3.

¹ LOV-1976-06-11-79

1.2 Produktkontrolloven

Loven ble i 2000 utvidet til også å dekke en del forbrukertjenester. Det vil noe forenklet si: tjenester tilbytt privatpersoner til forskjell fra næringsdrivende. Loven har i § 2, andre ledd fastsatt følgende om sitt virkeområde:

”Loven kommer videre til anvendelse på forbrukertjenester. Med forbrukertjenester menes tjenester som tilbys fysiske personer hovedsakelig utenfor næringsvirksomhet.”

Videre er det i § 3, tredje og fjerde ledd fastsatt følgende om hvem som omfattes av loven, og hvilke krav som stilles til de som omfattes:

”Den som eier eller leder virksomhet som tilbyr forbrukertjenester, eller utfører arbeid i slik virksomhet, skal vise aktsomhet og treffe rimelige tiltak for å forebygge at forbrukertjenesten medfører helseskade.

Den som eier eller leder virksomhet som tilbyr forbrukertjenester, plikter også å skaffe seg slik kunnskap som er nødvendig for å kunne vurdere faren for helseskade.”

Etter mitt syn vil loven med dette gjelde for tilfelle hvor en veileder eller aktivitetsleder har en definert rolle som dette, enten det er for en klubb, padleforbundet eller i et rent kommersielt foretak, og tilbudet gjelder overfor privatpersoner. Det vil gjelde både kurs, guiding, trening og arrangementer.

Kurs/guidede turer i regi av padleklubber og padleforbundet vil i utgangspunktet omfattes selv om de driver ideell virksomhet,² selv om det her er mulig at en må foreta noen nærmere grensedragninger for hvilke aktiviteter som omfattes.

Turer som ikke arrangeres av forbund, klubber eller kommersielle aktører (kompisturer) vil etter mitt syn falle utenfor loven, selv om det deltar folk som har kurs fra forbundet eller en klubb.

For de tilfeller som faller inn under loven kreves at en skal:

”vise aktsomhet og treffe rimelige tiltak for å forebygge at [deltagerne ikke får] helseskade.”

Disse generelle formuleringene gir liten konkret veiledning. Forskrift om rafting,³ som ikke gjelder direkte for elvepadling, vil imidlertid med stor grad av sannsynlighet bli brukt som veiledning hvis en skal vurdere disse kriteriene opp mot elvepadling. Forskriften er rimelig generell i sine krav, men trekker frem noen forhold som vil være relevante også ved vurderingen av om en veileder i elvepadling har opptrådt i tråd med loven. Blant disse kan nevnes:

1. Feil på deltagerens utstyr (se raftingforskriftens § 4).
2. Hvis det oppstår skader på grunn av for dårlig utstyr, og dette burde vært oppdaget av veileder kan det medføre at en anser at loven er overtrådt.
3. Vurdering av om deltagerne er skikket til å padle den aktuelle strekningen og/eller konkrete deler av elva - når skal det bæres (se raftingforskriften kapittel 3). Dette må vurderes generelt ut fra padlerens erfaring og evner, men også konkret ut fra dagsform eller mer spesielle forhold som for eksempel ruspåvirkning
4. Har det vært gitt god nok informasjon om: elvas vanskelighetsgrad, krav til teknikk og evner, linjevalg mv. (se raftingforskriftens kapittel 3).

Dette er forhold som vil bli vurdert. Hvor grensen går for hvilke feil som godtas før en vil si at lovens krav ikke er overholdt vil kunne avhenge av flere forhold, og vil måtte vurderes konkret.

² Ot.prp.nr.50 (1992-1993). Om lov om endring i lov av 11. juni 1976 nr. 79 om produktkontroll kap. 5

³ FOR-1994-09-19-994

I en slik vurdering må det etter mitt syn for det første skilles mellom deltagerens ferdighetsnivå. På et nybegynnerkurs vil det bli stilt relativt store krav til veilederens opptreden. På videregående kurs, creekkurs og guidede turer definert for padlere med en viss erfaring mv., hvor deltagerne forutsettes å ha en del kunnskaper og erfaring, vil en i større grad legge ansvar på deltagerne selv også rettslig sett, selv om økt risiko uansett krever økt vekt på sikkerhet. Her vil det være av betydning å kommunisere hvilket nivå det aktuelle kurs/guidede tur ligger på.

Selv om også ideell virksomhet i prinsippet omfattes av loven, vil det nok også kunne spille inn i hvilken grad dette er kommersiell virksomhet. Generelt er det etter mitt syn en tendens til å rettslig sett kreve mer av rene kommersielle aktører.

Det er videre grunn til å trekke frem også rettslig sett, at elvepadling er allment kjent som en risikosport, hvor det alltid foreligger større eller mindre risiko for skader og/eller farlige situasjoner. Dette er en av grunnene til at personer begynner med elvepadling, og de søker dermed denne risikoen frivillig og bevisst. Dette vil påvirke vurderingen. Det er videre grunn til å påpeke at det er lov å gjøre feil uten at det medfører rettslige konsekvenser. Det vil være en et slingsmann for feilvurderinger uten at en av den grunn blir holdt ansvarlig for disse.

Et sted går imidlertid grensen.

En overtredelse av produktkontrollloven vil medføre risiko for straff etter lovens § 12. For helhetens skyld nevnes at også straffelovens regler om uaktsom skadeforvoldelse kan få virkning i mer spesielle tilfelle. Videre kan det medføre tvangsmulkt etter lovens § 13 og pålegg om stans av virksomhet etter § 6 og § 6a. Straff etter loven anser jeg kun som aktuelt i spesielle tilfelle, og tvangsmulkt og stans av virksomhet vil i all hovedsak kun være relevant for rent kommersielle foretak.

1.3 Erstatningsansvar

Produktkontrollloven regulerer ikke direkte spørsmålet om erstatning. De alminnelige regler for erstatningsansvar – de som vil gjelde i alle tilfelle der en ikke har en avvikende lovregulering - vil imidlertid gjelde. Disse er et stykke på vei ulovfestede, det vil si at det er fastsatt gjennom rettspraksis og juridisk teori.

For å kunne idømme erstatningsansvar må som hovedregel tre vilkår være oppfylt:

1. Det må foreligge et ansvarsgrunnlag, her vil dette i praksis innebære et krav om at veilederen har handlet uaktsomt.
2. Det må som hovedregel oppstå et økonomisk tap.
3. Det må foreligge årsakssammenheng mellom det økonomiske tapet og den uaktsomme handlingen.

Også klubb og forbund har et ansvar

Hvis en veileder blir funnet erstatningsansvarlig, vil i mange tilfeller også det selskapet, klubb eller forbund som står som arrangør av aktiviteten bli erstatningsansvarlig på lik linje med veilederen. Enten som følge av skadeserstatningslovens § 2-1 som fastsetter at en arbeidsgiver er økonomisk ansvarlig for skade arbeidstagere påfører noen med uaktsomhet, eller det ulovfestede kontraktsmedhjelperansvaret hvor den som inngår en avtale blir ansvarlig for de handlinger som foretas av personer en hyrer inn for å gjennomføre avtalen.

Uaktsomhet

Her vil jeg i all hovedsak kort gå inn på kravet til uaktsomhet, som er grunnvilkåret for å kunne idømme erstatning i et tilfelle som dette. Det er imidlertid grunn til å minne om kravet til årsakssammenheng. Skader vil alltid kunne oppstå i elvepadling, for at det skal være snakk om erstatningsansvar må det være i tillegg til uaktsom opptreden være dette som faktisk har medført at det oppsto en skade.

Vurderingen av om grensen for uaktsomhet er overtrådt vil være konkret og skjønnsmessig. Utgangspunkt vil bli forsøkt tatt i hvordan domstolen mener en ansvarlig og aktpågiven veileder skulle opptrådt i det konkrete tilfellet. Generelt vil det stå sentralt hvor stor risiko som forelå, i hvilken grad denne kunne vært redusert og hvor krevende det ville være å redusere risikoen. I en slik vurdering vil videre de momentene og synspunkter som er nevnt under vurderingen av produktkontrollen være direkte relevante, og jeg viser til det som er sagt ovenfor om dette.

I en aktivitet deltagerne søker nettopp for å oppleve en risiko vil imidlertid det å anvende disse momentene kunne by på problemer. Hvor langt domstolene vil gå i å akseptere deltagerens eget ansvar for den risiko de frivillig søker med å være med på elvepadling er vanskelig å si noe sikkert om. Etter mitt syn må den enkeltes eget ansvar trekkes relativt langt. Hvor grensen vil trekkes er det imidlertid vanskelig å si noe generelt om.

Rettspraksis

Det foreligger noe rettspraksis som et lite stykke på vei er sammenlignbar. Blant annet har flere skianlegg blitt dømt til erstatningsansvar for skader påført skiløpere.⁴ Begrunnelsen har kort og upresist vært at det etter domstolens mening har foreligget en merkbar risiko i anlegget, som kunne vært redusert med relativt små anstrengelser. Når en ikke har gjort den jobben, har domstolene funnet at anlegget får ta konsekvensene av dette i form av et erstatningsansvar. Videre synes det å ha vært av betydning at det har vært snakk om større rent kommersielle aktører, og anlegg som søker å tiltrekke seg personer på alle nivåer slik at sikkerheten må tilpasses at det her også vil være skiløpere med små kunnskaper. I tillegg til at avgjørelsene er basert på konkrete vurderinger, er det derfor begrenset hvor stor veiledning de gir for vår aktivitet.

Organisasjonens ansvar

Videre kan det eksempelvis vises til en avgjørelse der Høyesterett fant en fylkeskommune erstatningsansvarlig for skader en elev pådro seg ved et mislykket forsøk på å foreta en salto i en gymtime. Høyesterett fant at læreren hadde vært uaktsom ved å la elevene på eget initiativ foreta saltoer i en gymtime uten å gripe inn.⁵ Fylkeskommunen var ansvarlig som gymlærerens arbeidsgiver. Avgjørelsen kan tas til inntekt for at en veileder må gripe inn mot deltager som vil foreta padling langt over deres nivå, noe som ikke fremstår som revolusjonerende. Hvor grensen går, må imidlertid vurderes konkret og Høyesteretts avgjørelse gir liten generell veiledning på dette.

Formelt versus uformelt ansvar

Ovenfor har jeg forutsatt at det gjelder kurs eller turer i regi av klubb, forbund eller kommersiell aktør der veilederen har en definert rolle som dette. I tillegg kommer at et erstatningsansvar prinsipielt sett vil kunne være aktuelt også på rene kompi-turer, noe som faller utenfor produktkontrollen. En kan nok tenke seg tilfeller der veiledere eventuelt den eller de mest erfarne deltagerne på en slik tur får en lederrolle i større eller mindre grad, og at dette vil kunne forplikte en til å gripe inn overfor personer som handler i klar strid med hva som er forsvarlig. Til en viss grad vil en slik plikt pålegge alle personer. Her er en imidlertid utenfor de tilfellene hvor en har en definert rolle som veileder, og den enkeltes ansvar for egne handlinger trer klart i forgrunnen. For slike turer vil det derfor kun være i helt spesielle tilfelle at det kan være aktuelt med et rettslig ansvar.

Avslutning

Generelt kan en si at det kan foreligge et ansvar på forskjellige nivåer avhengig av om en er på organisert trening/kurs/klubb-tur eller på kompi-tur.

Produktkontrollen

Sier noe om at den som leder eller utfører arbeid i denne type virksomhet skal vise aktsomhet og treffe rimelige tiltak for å hindre helseskade, i tillegg til å skaffe seg nødvendig kunnskap.

⁴ Se blant annet Rt 2000 side 1991: Stryn Skiheiser AS

⁵ Rt 1997 side 1081

Erstatningsansvar

Styret /klubben/forbundet og den enkelte Veileder/aktivitetsleder kan bli stilt til ansvar dersom helseskade under den organiserte aktiviteten skyldes uaktsomhet og har medført økonomisk tap.

Tiltak

Det store spørsmålet en kan stille seg nå er hva som konkret kan gjøres for å unngå å komme i en rettslig situasjon. Mye ligger i å være føre var og ta fornuftige forhåndsregler. Det vil blant annet si at styrene i klubbene bør skrive ned lokale retningslinjer og normer som gjelder i den enkelte klubb. Dette må være tilgjengelig for potensielle medlemmer, deltakere på kurs, klubbturet og annen organisert virksomhet, og for veiledere og aktivitetsledere gjennom for eksempel ei internettside. Videre er det viktig at klubben skaffer seg kunnskap gjennom å sende folk på kurs.

Retningslinjene må være gjennomtenkte men bør ikke være for strenge blant annet fordi de da kan oppfattes som urealistiske og at en derfor kan ende opp i en situasjon hvor en ikke har retningslinjer som er "gyldige". Det vil si: Jo strengere er ikke nødvendigvis bedre. For eksempel er det ingen ide å få deltakere på grunnkurs til å skrive under på at de fraskriver seg alt ansvar. Det strider med hele grunnen til at de i det hele tatt er der: de kan ingenting om padling, og er der for å lære!

Dette med retningslinjer er for øvrig tosidig. En annen side av dette er at skader som oppstår fordi interne retningslinjer ikke blir fulgt vil også kunne være et moment for at erstatningsansvar foreligger, klubben vil da kunne sitte like godt i "saksa" fordi de i mange tilfelle vil være ansvarlige for det veilederen gjør under et kurs, selv om de har gjort jobben sin med å lage retningslinjer. De har imidlertid ikke gjort jobben sin med å velge ut rett veiledere og å holde kontroll med disse (eventuelt de har hatt uflaks).

Helse, Miljø og Sikkerhet / Internkontroll

Forbund og klubber er med dette rettslig ansvarlige for tiltak og arrangementer som gjennomføres i deres navn. Dette kan vi ikke fraskrive oss.

Vi er også pålagt å ha skriftlig, dokumenterbart internkontrollsystem gjennom Forskrift om systematisk helse-, miljø- og sikkerhetsarbeid i virksomheter.

Moralen

Vi har ikke normer, regler og generell kunnskap fordi loven sier at vi må, men fordi vi vil holde padling skade- og ulykkesfri!